

A közéleti napirend eltűnése és a tömegtársadalom

TIBORI-SZABÓ Zoltán

Babes-Bolyai University of Sciences, Department of Journalism
tibori@xnet.ro

Abstract : The Disappearance of Public Agenda and the Mass Society

Nowadays, a large number of expert opinions are firmly stating that new communication technologies and the media that are under their influence will lead to one-sided orientation habits, creating a plethora of information bubbles, the existence of which greatly hinders the emergence of a well-defined, clear public agenda. Therefore, the public agenda in the classical sense can no longer be defined, shaped or built, and consequently, politics, public life have to deal with more and more distinctly separate, one-to-one agendas, for which it is becoming increasingly difficult to propose and submit topics. Fragmentation of the integrated agenda of the classical media structure increasingly results in the media consumer having less and less decision-making information, making bad decisions for himself (too), resulting in his views gradually radicalizing and ultimately favoring, supporting, and demanding mostly unfounded, populist, and autocratic solutions. Consequently, the evolved paradigm of digital alphabetization might ultimately lead us all to the mass society resulting from the complete eradication of civilian publicity.

Keywords: media; public agenda; publicity; mass society.

Induljunk ki abból, hogy Jürgen Habermasra a média elsősorban nem amiatt neheztel, amit a magát mindig szociológusnak valló világhírű német filozófus, a frankfurti iskola jeles képviselője megírt, hanem főképpen azért, amit nem írt meg, pedig ideje bőven lett volna rá.

Ennek a kritikai kijelentésnek a magyarázata nem túlságosan bonyolult.

Az emberiség történetében Habermas három típusú nyilvánosságot azonosított:

1. az agora központú antik görög (hellenisztikus) világot,
2. a középkori, reprezentatív-demonstratív célú feudális társadalomét, illetve
3. a 18. század végétől létező, kávéházak, szalonok és más politikai, társadalmi és kulturális viták színhelyein létrejött, polgárinak elnevezett nyilvánosságot. (Habermas, Jürgen, 1991, 3–26)

Azt Habermas is belátta, hogy az idő elteltével és a modern információáramlás eszközeinek megjelenésével egyidejűleg a polgári nyilvánosság egyre manipulálhatóbbá

vált, egyre látványosabban hatotta át és formálta, sajátos érdekeinek megfelelően, a mindenkori hatalom, és hogy ez a típusú nyilvánosság ezzel arányos mértékben veszítette el eredeti szabadságát.

Természetesen a múlt század hatvanas éveiben kidolgozott habermasi elmélet nem számolhatott azzal a metamorfózissal, amelyet a napjainkhoz közelebb álló múlt századvég informatikai és kommunikáció-technikai robbanása okozott, így azt sem jósolhatta meg, hogy a polgári nyilvánosság mivé fog majd fejlődni vagy átalakulni. Ezért bírálni tehát Habermast a legkevésbé sem lehet.

A 92. életévében járó filozófusnak lett volna azonban számtalan alkalma az elmúlt több mint két évtizedben, hogy elméletét át- és újragondolja, és kiegészítse mindazokkal a tényalapú hatásokkal, körülményekkel és következményekkel, amelyek az internet 1995-ös kereskedelmivé válása óta a polgári nyilvánosságot drámai módon átalakították, és amely körülmények a média klasszikus intézményeinek lehetőségeit és hatásait mára jelentős mértékben ellehetetlenítették, illetve semlegesítették.

Habermas elmulasztotta elmondani azt, hogy az a polgári nyilvánosság, amelyet az emberiség harmadik típusú nyilvánosságaként határozott meg, mára tulajdonképpen gyökeresen átalakult, s a korábban meghatározott formájában megszűnt létezni, és nem figyelmeztetett arra, hogy a klasszikus, a polgári nyilvánosság körülményeire elképzelt-kigondolt-megtervezett és az azokhoz igazodó sajtó ennek az átalakulásnak rövid időn belül milyen súlyos következményeivel kell, hogy számoljon.

Mindenképpen el kellett volna mondania az elmúlt csaknem negyed évszázad során, hogy a nagymértékben az internet által gerjesztett kommunikációs robbanás gyakorlatilag lezárta a polgári nyilvánosság korszakát, és hogy – mondjuk éppen 1995-tel kezdődően – a társadalmi nyilvánosság terén a világ új korszakba lépett. Gondolkozni lehet, nyilvánvalóan, arról, hogy ezt az új típusú nyilvánosságot minek nevezzük: posztpolgárinak, globálisnak, hálózatalapúnak?

Persze a média csupán az egyik tagja az egyenletnek. Ott van azonban a másik is, a társadalom dolgai iránt nagyfokú és állandó érdeklődést mutató, korábban polgárnak nevezett személy, aki a polgári nyilvánosság korszakában kiváló tájékozottsággal akart rendelkezni, bele kívánt szólni a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális folyamatokba, és azok cselekvő alakítójává óhajtott válni.

Az internet megjelenése előtti polgárhoz eljutó információk oroszlátrészét a hírügynökségek biztosították, amelyek az „információ kapuja” ádáz őrleinek számítottak. Ezenkívül az újságok, a rádió- és a televízióállomások által begyűjtött információ szolgált tájékozottsága kiteljesítéséhez, igaz, jóval kisebb mértékben, mint a hírügynökségek által produkált és továbbított információ. Ennek a rendszernek sok hátránya volt, az információáramlás szabadságát el nem hanyagolható mértékben ellenőrizte és korlátozta, és viszonylag tág lehetőséget adott a manipulációra.

Ugyanakkor azonban az információ ellenőrzött és számonkérhető volt, megfelelt a szakmai normának, és referenciaértékűnek számított. Mindene megvolt tehát ahhoz,

hogy megbízható legyen, és döntéseit a polgár nyugodtan rá alapozhassa. Ellenőrzött, referenciaértékű és számonkérhető adatok nélkül ugyanis megbízható, korrekt döntésmegalapozó információ nem létezik, hiányában pedig az ember által hozandó döntések esetlegesek, teljes mértékben szubjektív alapúak lesznek.

Az internet által gerjesztett médiarobbanás következtében keletkezett bőség azonban idővel hatalmas hangzavart okozott, és a médiafogyasztó rövid úton az elé a dilemma elé került, hogy már nem tudja megállapítani, melyik információt tekintse referencia-, azaz döntésmegalapozó értékűnek.

Eközben az információ minőségének drasztikus átalakulása is végbement, s arra az információs források bősége csökkentő hatást gyakorolt. A klasszikus polgári médiának rá kellett ébrednie arra, hogy iránta a kereslet folyamatosan csökkent, s idővel a társadalom már egyre kevésbé mutatkozott hajlandónak arra, hogy a minőségi, ellenőrzött, referenciaértékű információért fizessen. A nyomtatott sajtó példányszámának mélyzuhanását semmi sem volt képes megállítani, és a harmadik évezred első évtizedének a végén beköszöntött világméretű pénzügyi válság a kialakult helyzetet gyors tempóban rontotta tovább. A sokféle, sokirányú és kifürkészhetetlen érdekekre épült híryananyagokkal bombázott fogyasztó pedig idővel védekezni kezdett a rázúduló hatalmas mennyiségű információ ellen, és jelentős mértékben a szórakoztató tartalmak irányába menekült.

A társadalom informáltságának szintje és minősége csökkent, és a felsőoktatás tömegessé válásával együtt járó további minőségcsökkenés az elitekre is számottevő hatással volt. A jelenséget talán legjobban az a nemrég elhunyt John Lukacs amerikai történész ragadta meg, aki – Habermas helyett – végül kimondta: a polgári nyilvánosság véget ért, s ma már a tömegtársadalom nyilvánosságában élünk (Friss, Róbert és Lukacs, John, 2013). Annak a tömegtársadaloménak, amely nem elsősorban a referenciaértékű, döntésmegalapozó információ megszerzésében és az ahhoz történő kritikai viszonyulásban érdekelt, s amelynek általános műveltségi szintje sem mérhető már az öntudatos, az általános szabadság és a méltóság jogállamokban biztosított értékeit, a gondolatok és a vélemények szabad közlésének jogát és felelősségét féltő és fontosnak tartó polgárhoz.

Napjainkban már szakvélemények jelentős része állítja határozottan, hogy az új kommunikációs technológiák és az ezek hatására átalakult média hangsúlyosan egyoldalú tájékoztatói szokásokhoz vezet, információs buborékok sokaságát hozza létre, amelyek létezése a jól körvonalazott, világos közéleti napirend kialakulását nagymértékben akadályozza. Tehát a klasszikus értelemben vett közéleti napirendet már nem lehet meghatározni, alakítani vagy felépíteni, következésképpen a politikának, a közéletnek egymástól egyre látványosabban elkülönülő, egyenként (és már-már egyénekenként) sajátos napirendekkel kell számolnia, olyanokkal, amelyeket meghatározni, amelyekre témákat javasolni-eljuttatni egyre nehezebb. (Részletekért lásd például egyebek között: Dahlberg, Lincoln, 2007, 827–847; van Dijck, José és Poell, Thomas, 2015, 1–5; Dahlgren, Peter, 2018, 1–2, 20–27).

A klasszikus médiastruktúrában még egységes napirend fragmentációja pedig egyre inkább azt eredményezi, hogy a médiafogyasztó mind kevesebb és kevesebb megbízható és ellenőrzött döntésmegalapozó információhoz jut, önmaga számára (is) rossz döntéseket hoz, kiszorulási komplexusban avagy pánikban szenved, amelyek hatására nézetei fokozatosan radikalizálódnak, megalapozatlan, populista és egyre szélsőségesebb irányba sodorják, és végül autokratikus megoldások támogatásába-követelésébe torkollnak.

Néhai mesterem, Cs. Gyimesi Éva idejekorán érzekelte és jelezte a közeledő bajt. Megállapítása, amelyet nem sokkal tragikus halála előtt, 2009-ben vetett papírra a *Szem a láncban* című kötetében, s amelyre kevesen figyeltek fel akkor és azóta, szerintem ma, több mint egy évtizednyi idő elteltével is változatlanul érvényes:

Az eltömegesedő társadalom, a civilizáció és a kultúra értékeinek érzékelhető devalválódása olyan közeget teremt, amelyben szabadnak maradni mintegy provokációként hat, és nem csupán a hatalom szemében.

Cs. Gyimesi Éva, 2009, 19

A digitális alfabetizáció (jártasság) mára kialakult, gazdasági köntösbe bújtatott új társadalmi paradigmája végül valamennyiünket a polgári típusú nyilvánosság teljes felszámolása nyomán létrejövő tömegtársadalomba vezethet. Amelyben a high-tech (és az általa kreált) alulinformáltságban szenvedő nyilvánossága – vagy mondhatnánk úgy is, hogy tömegtársadalmi nyilvánosságtalansága –, illetve a mindezek által befolyásolt egyének jelentős része a krízishelyzetek orvoslására egyre gyakrabban az anarchikus és az erőszakos megoldásokat preferálhatja, önként lemondva azoknak az emberi jogoknak és szabadságjogoknak a többségéről, amelyeket a polgári társadalom, nem kevés fájdalom és áldozat árán, magából kitermelt. (Lásd például: Bright, Jonathan, 2017).

A megoldást egyesek az oktatás gyökeres átalakításában látják. Cseppet sem vagyok azonban biztos, hogy az adott körülmények között és a kialakult gondokat figyelembe véve, erre a lehetőségre csodaszerként tekinthetnénk. Inkább úgy látom, hogy ezekben az években nagy sebességgel veszítjük el végképpen azt a médiát, amely a demokrácia fenntartásához elengedhetetlenül szükséges. Ellenérvként fel lehetne persze hozni, hogy az információs technológiák sokirányú fejlődése a demokráciát valójában javítja, csak hogy a megnövekedett mennyiségű információ okán a kognitív dilemmákkal kapcsolatos aggodalmak is tagadhatatlanul egyre nagyobbak.

KÖNYVÉSZET

BRIGHT, Jonathan, 2017, Explaining the Emergence of Echo Chambers on Social Media: The Role of Ideology and Extremism. *SSRN*, March 10, [DOI: 10.2139/ssrn.2839728](https://doi.org/10.2139/ssrn.2839728).

CS. GYIMESI Éva, 2009, *Szem a láncban. Bevezetés a szekusdossziék hermeneutikájába*. Kolozsvár, Komp-Press Kiadó.

- DAHLBERG, Lincoln, 2007, Rethinking the fragmentation of the cyberpublic: from consensus to contestation. *New Media Society*, 9.
- DAHLGREN, Peter, 2018, Media, Knowledge and Trust: The Deepening Epistemic Crisis of Democracy. *Javnost – The Public*, 25, DOI: 10.1080/13183222.2018.1418819.
- FRISS, Róbert és John Lukacs, 2013, Nem látok sok úri felfogást a mai magyar politikában. *Népszabadság* [Budapest], május 26.
- HABERMAS, Jürgen, 1991, *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. [Darmstadt, Luchterhand, 1962.] Cambridge, MA, The MIT Press.
- van DIJCK, José és POELL, Thomas, 2015, Social Media and the Transformation of Public Space. *Social Media + Society*, July-December 1–5, DOI: 10.1177/2056305115622482;.